

Валентина Головатюк
(Київ)

УКРАЇНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР У ДОСЛІДЖЕННЯХ НАРОДОЗНАВЧОГО ТОВАРИСТВА У ЛЬВОВІ: ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ

Провідний фаховий осередок народознавчої праці – Народознавче товариство, засноване 1895 року у Львові завдяки зусиллям польських та українських учених. Його організаторами виступили С. Удзела, І. Коперницький, Е. Колбушовський, М. Рибовський, І. Франко, А. Каліна та ін.

Серед пріоритетних дослідницьких напрямів і установчих ідей Товариства, задекларованих у програмі – вивчення традиційної матеріальної та духовної культури польського, «руського» й сусідніх народів, пізнання їхнього життя, характеру, поширення зібраних про них відомостей у власному друкованому органі, а також створення бібліотеки та музею. При збиранні матеріалу, як зазначав голова Товариства А. Каліна, особливу увагу буде звернено на ті характерні риси народного життя, які в існуючих народознавчих працях загалом або тільки побіжно були враховані (вірування, народна медицина, мелодії народних пісень, будівництво і облаштування житла, одяг і т. п.)¹.

Перші десять років діяльності установи під керівництвом завідувача кафедри славистики, професора Львівського університету, члена Академії наук Антонія Каліни (1846–1906) були надзвичайно плідними. Він заклав підвалини для тривалого існування інституції та її видання – «Lud». Згуртовуючи навколо себе талановитих дослідників, він зміцнював установу, розширював її склад, що сприяло створенню регіональних відділів та місцевих осередків. З самого початку існування Товариство розгорнуло активну науково-організаційну та культурно-освітню роботу, основною метою якої було прагнення залучити до систематичної збирацької діяльності численних місцевих аматорів. Про це йшлося й у програмі, виголошеній А. Каліною, в якій він закликав підтримати починання установи, заохочувати до роботи всіх, хто мав бажання збирати народознавчі матеріали². Було розгорнуто широку збирацьку роботу, створено потужну мережу постійних кореспондентів і збирачів на місцях, до якої увійшли насамперед місцева інтелігенція, переважно вчителі шкіл та гімназій, представники духо-

венства, студенти. Для організації польової роботи науковцями розроблялися, друкувалися та розповсюджувалися між кореспондентами програми, методичні запитальники й поради для збирачів народознавчих матеріалів, серед яких: анкети з народної медицини, дитячих ігор і забав, родинних звичаїв, ремесел, фольклору тощо.

У діяльності Народознавчого товариства на особливу увагу заслуговує його друкований орган – часопис «Lud», перший том якого з'явився вже через два місяці після створення установи, а саме у квітні 1895 року. Спочатку видання було заплановано як місячник, а з наступного 1896 року, як кварталник. Головний редактор часопису А. Каліна у вступному слові до першого тому зазначав, що назва часопису «Lud» є продовженням невтомної праці, яку на ниві польського народознавства Оскар Кольберг підняв і розвинув до високого рівня, а дослідження етнографічних кордонів, польські поселення на «руських» територіях, як і «руські» на польських, будуть займати одне з найважливіших місць у програмі Товариства³.

До співпраці з установою неодноразово залучалися авторитетні діячі української культури та науки. Уже на першому урочистому засіданні Товариства після вступного слова А. Каліни, Іван Франко виголосив доповідь «Najnowsze prądy w ludoznawstwie», що була опублікована у першому номері «Ludu»⁴. Інформуючи аудиторію про стан розвитку європейського народознавства, актуальні сучасні напрями та методи дослідження, вчений висловив власні погляди на міграційну та антропологічну теорії, вважаючи їх рівноправними і необхідними при вивченні обрядовості та пісенних текстів. Його доповідь мала за мету – зорієнтувати збирачів та дослідників народної культури у методологічних можливостях і підходах у майбутній роботі. І. Франко брав не тільки активну участь у діяльності Товариства, а й намагався залучити до співпраці українських учених.

У перший рік діяльності установи її членами стали: М. Грушевський, М. Павлик, О. Барвінський, Ф. Колесса. На засіданнях Товариства свої доповіді виголошували: О. Колесса «Głównie

kierunki w rozwoju językoznawstwa ruskiego w XIX wieku» (1897)⁵; К. Студинський «Ukraińskie melodye Markiewicza» (1903)⁶; В. Шухевич неодноразово брав участь в організованих Товариством етнографічних виставках, надаючи власноруч зібрані експонати з Гуцульщини. Молодий дослідник В. Гнатюк публікував у «Ludzie» не тільки свої фольклорно-етнографічні матеріали, а й рецензував численні розвідки польських дослідників з українського народознавства в Записках Наукового товариства ім. Шевченка.

Польські дослідники, публікуючи народознавчі огляди, нариси на сторінках видавничого органу Товариства, посилювали інтерес громадськості до української народної словесності, сприяли популяризації та розширенню вивчення її тематики. Саме в період діяльності А. Каліни часопис «Lud», поряд зі студіями з літературознавчої, мистецтвознавчої та мовознавчої проблематики, містив чимало фольклорно-етнографічних розвідок з українських теренів. Це був різномірний у жанровому плані матеріал: від широких оглядів народної культури до опису окремих звичаїв, обрядових пісень, прозових творів, поданих досить часто в літературних перекладах та без належної паспортизації. Коротко зупинимось на огляді тих публікацій, які стосуються української усної народної словесності.

Уже перше число видання містить етнографічні та фольклорні матеріали А. Добровольського з Грубешівського повіту⁷. У невеликому нариси, присвяченому етнографічній характеристиці суміжного з Волинню Надбужанського краю, дається побіжний опис звичаїв та обрядів, перераховуються найпоширеніші типи одягу, головних уборів, взуття, прикрас тощо. Автор описує житло, наводить приклади поширених прізвищ та імен. Другий розділ містить цікаві відомості про їжу, народну медицину, різноманітні засоби лікування, зокрема замовляння, деякі аспекти народної моралі. Більш детально А. Добровольський зупиняється на характеристиці звичаїв календарного та родинного циклу, посиляючись при цьому на залучення матеріалів із зібрання О. Кольберга. З родинної обрядовості його найбільше зацікавило українське весілля, невеликий, але змістовний опис якого він подає, ілюструючи піснями.

Побутом та народними традиціями населення Карпат цікавився польський етнограф та фольклорист Юзеф Шнайдер (1874–1959). Багаторічний член Народознавчого товариства, засновник відділу в Татарові (1899), він про-

тягом кількох років проживав на Гуцульщині (околиці Коломиї, Ворохти), детально вивчаючи культуру, побут місцевих жителів та збираючи експонати для майбутнього музею Товариства. На основі матеріалів, отриманих в результаті подорожей Гуцульщиною, він опублікував розвідку «Z kraju Huculów», яка становить безперечний науковий інтерес для сучасних дослідників. Праця складається з серії нарисів, розміщених у V, VI та VII томах «Ludu»⁸. У першій частині подається виклад історичної минувшини с. Татарів у народних переказах, ідеться також про особливості говірок, додано словничок діалектних слів, розміщено розмаїтий матеріал з побутового життя горян: від типів будівництва, хатнього начиння, одягу, їжі та напоїв, вівчарства, мисливства, родинної та календарної обрядовості – до уснопоетичної творчості.

Окрім колядок для господаря, дівчини та парубка, дослідник зафіксував цікавий нюанс – виконання ритуальних величань для заможного господаря, середньозаможного, бідного і вдови. Серед фольклору весняного циклу подано гаївки ігрового характеру.

У роботі розміщено цікавий опис весільної драми з с. Татарів. Весільні пісенні тексти мають ремарки, вказано на час їх виконання, пов'язаність з обрядовими діями, зафіксовано своєрідні звичаєві моменти. Похоронні звичаї, як зазначає Ю. Шнайдер, мають на Гуцульщині свої особливості. Коли помре людина, наймають одного або двох трембітарів і кількох плакальниць.

Друга частина праці містить відомості з народної демонології, про магичні та раціональні прийоми народного лікування, фольклор представлений легендами й переказами про Довбуша, мандрівки Христа з апостолами по землі та казкою; у третій – оригінальні зразки народних паремій, загадки, народні усмішки, низка коломийок і жартівливих пісень, балада про Довбуша («Ой попід гай зелененький») тощо. Дослідник із захопленням писав про народну поезію, яка «дихає давністю праминулих літ» і з жалем констатував, що короткотривале перебування не дозволило йому зібрати більше «тих прихованих скарбів – чудових гуцульських легенд і казок»⁹.

Значний фактологічний фольклорно-етнографічний матеріал подається Ю. Шнайдером у статті «Lud Peczeniżyński»¹⁰, який викладено за рубриками: історія заселення, розташування, статистичні дані, одяг, харчування, житло, торгівля тощо. Особливу цінність мають зафіксовані автором архаїчні аспекти весільних, родильних та поховальних звичаїв.

Календарно-обрядова поезія представлена зразками народних колядок із зазначенням, що крім них виконуються і церковні; а також хороводними та ігровими гаївками; зафіксовано весільні пісні – «ладканки». Із позаобрядового фольклору – ліричні пісні про кохання та родинне життя, жартівливі, а також історична пісня про Саву Чалого. Дослідник вказує на особливу поширеність коломийок, в яких відбиваються різні сторони щоденного життя селян, подає назви найтипівіших традиційних танців горян і техніку їх виконання; зупиняється на характеристиці персонажів української демонології, додає словничок складених в алфавітному порядку з польськими відповідниками бойківських слів.

Низку прозових творів, записаних Ю. Шнайдером під назвою «Garść podań zebranych w powiecie dolińskim i kałuskim», вміщено у XIII томі «Ludu»¹¹. Це – топонімічні легенди і перекази, пов'язані з назвами населених пунктів, полонин, струмків, де вказані відповідні відомості щодо інформантів. У рубриці «Materiały ta poszukiwania» цього ж тому часопису надруковано його дві легенди про Довбуша і казку. Як доповнення до фольклорно-етнографічних матеріалів із с. Татарів, автор звертає увагу на жартівливі пісні, прислів'я, гумористичні оповідання та рецепти з народної медицини.

Після теренових досліджень східної частини Бойківщини Ю. Шнайдер публікує працю «Z życia górali nadłomnickich»¹² про верховинців з околиць Перегінська і Ясеня (Рожнятівський р-н Івано-Франківської обл.). Дещо менше за обсягом від попереднього, присвяченого гуцулам, дослідження про бойків цікаве як з етнографічного, так і фольклорного погляду. Характеризуючи побут вівчарів, плотарів, автор детально описує їхній одяг та страви. Окремо подає опис весілля в Ясені та Перегінську, вказуючи на спільні та відмінні риси цього обряду в обох селах. Весільний спів, що має специфічну назву «ладкання», належить до функцій свих і супроводжує кожен з етапів весільної драми. Дослідник ілюструє дійство пісненими текстами, які супроводять і розкривають зміст обряду вінкоплетин, посаду, благословення до шлюбу, «пропою», «почіпин» тощо.

На спільні та відмінні риси автор вказує і при характеристиці вечорниць, ігор, танців, звичаїв і повір'їв, пов'язаних з народним календарем та родинною обрядовістю. Ю. Шнайдер подає тексти народних колядок, ліричні пісні про жіночу долю, баладу про трійзілля, жартівливі та колискові пісні. Ним зафіксовано ле-

генди та перекази про опришків, прислів'я, загадки, рецепти народної медицини.

Викладений польським дослідником на сторінках часопису цикл нарисів з традиційної та духовної культури бойків і гуцулів демонструє увагу до локальних варіантів, обрядів, повір'їв, прикмет.

Цікавою для вивчення календарно-обрядової народної пісенності, зокрема весняного циклу, є добірка Броніслава Кричинського «Spiewy hańkowe z Podhorzec (powiat złoczowski)»¹³. Його записи засвідчили збереженість значної кількості гаївок у цій місцевості. У передньому слові автор відзначав, що серед поданих пісень більше «руських» ніж польських, проте виконуються вони як польками, так і «русинками» в перший, другий та третій день Великодніх свят. Однак «русинки» не беруть участі у «гагілках» під час польських свят, а на свої свята співають ті ж самі пісні.

У репертуарі Підгірець (Бродівський р-н Львівської обл.) переважають хороводні та ігрові гаївки («Ой кривого танцю», «Ой Данчику», «Вербова дощечка», «Плине качор», «Там на горі льон», «Коструб», «Ой там в місті на риночку» та ін.). Автор описує техніку виконання гаївкових хороводів та ігор. Відсутність наукового апарату та відомі з друку гаївки, – за словами В. Гнатюка, – не применшують їх вартості, оскільки записані вони в одній місцевості зі змішаною людністю¹⁴.

З тієї ж місцевості Б. Кричинський бере матеріал для статті «Szopka w Podhorcach»¹⁵, в якій українські та польські пісенні тексти подано впереміш.

Серед праць, що репрезентовані на сторінках «Ludu», варто зауважити нарис учителя і фольклориста, професора Броніслава Густавіча (1852–1917) «Kilka szczegółów ludoznawczych z powiatu bobreckiego»¹⁶. У його основу ліг матеріал, зібраний безпосередньо самим дослідником у 1876–1878 роках у селах Звенигород і Дев'ятники (Пустомитівський, Жидачівський р-ни Львівської обл.)

У Звенигороді автор записав низку прозових творів, серед яких міфічні та апокрифічні легенди, перекази, бувальщини, народні вірування.

Цікаві деталі містять замітки автора про обрядові страви, вірування і забобони на Святвечір та Щедрий вечір, Великдень, Юріїв день, про родові ритуальні та магічні дії тощо. Описи ілюструються відповідними народними повір'ями, замовляннями та піснями. Наводяться тексти родинно-побутової лірики, жартівливі пісні й коломийки. Автор торкається лише деяких питань духовної культури, але ві-

домості подані ним, цінні своєю достовірністю та об'єктивністю.

На сторінках «Ludu» знаходили місце фольклорно-етнографічні матеріали в записах не тільки відомих дослідників, а й краєзнавців-аматорів, до яких належить учитель Антоній Севінський. У ІХ та ХІІ томах часопису він подає твори усної народної прози (легенди й перекази) з околиць Сокаля і Бучача¹⁷. Їх кількість незначна, проте вони вирізняються оригінальністю трактування відомих фольклорних та біблійних сюжетів. У процесі викладу матеріалу автор наголошує на важливості довіри носіїв фольклору до польового дослідника. Під час цих досліджень Севінський підмітив, що селяни охоче розповідають «чудові оповідання» тільки тому, «хто вміє взяти їх собі до серця». Люди не зважають на мову спілкування, навіть розмовляють польською, але головне для них – пізнати сутність того, хто з ними говорить¹⁸.

Окрему етнографічну розвідку А. Севінського присвячено весільній обрядовості с. Ліски¹⁹ (Люблінське воєводство, Польща). Відзначаючи веселу вдачу мешканців Лісок, автор водночас підкреслює, що селяни дотримуються давніх звичаїв, обрядів, а найцікавіший серед них – весільний. Ілюструючи обрядові дії весільної драми пісненими текстами, дослідник вказує на смуток і меланхолію як визначальну тональність весільної поезії та пояснює це майбутніми життєвими труднощами, які очікують на молоді подружжя.

Загалом позитивно оцінивши нарис А. Севінського, В. Гнатюк водночас вказав на формальність опису весільного обряду й низку помилок в українських текстах, що було притаманно багатьом тогочасним публікаціям польських дослідників²⁰.

Низку прозових творів з Гуцульщини подано у доробку Гелени Гроховської «Podania, zwyczaj i wierzenia we wsi Trościańcu w powiecie Śniatyńskim»²¹. Із занотованих текстів – легенди та перекази про опришківського ватажка і його скарби, про людей, наділених «незвичайною силою», та демонологічних персонажів, а також народні повір'я, пов'язані з буденними справами.

Відомості з народної медицини, де переплітаються раціональні засоби лікування й магичні дії, знаходимо у статті Станіслава Пйотровіча про знахарку Євдокію Бойчук²². Автор подає коротку біографію знахарки; характеристику персонажів української демонології (відомості про чортів, русалок, упирів та ін.); народні повір'я про створення світу, про природні явища (сонце, місяць, зірки, веселку, вітер, грім

тощо); демонічні властивості тварин, рослин. С. Пйотровіч вказує на причини виникнення та методи лікування багатьох хвороб, наводить відомості про різні види рослин (87 позицій), їх лікувальні властивості, подає тексти лікувальних замовлянь. Представлені також замовляння, приурочені до певних ритуалів, пов'язаних із календарно-обрядовими святами; родинно-побутові (на забезпечення щасливої любові, шлюбу); забобони, що стосуються господарської діяльності, сімейного життя тощо.

Резюмуючи вищесказане, варто зауважити, що побіжний огляд першої серії науково-популярного видання «Lud», яке нараховує ХХ томів (1895–1914), засвідчує підвищений інтерес дослідників до вивчення народного побуту та зразків усної народної творчості західноукраїнського краю. Для тогочасних публікацій характерним був комплексний розгляд етнографічних і фольклорних явищ, часто вкрай поверхневих, зацікавлення календарно-обрядовою поезією та особлива увага фахівців до демонологічних уявлень і вірувань українців, що знайшли втілення у численних прозових творах – легендах, переказах, биличках. Водночас опубліковані матеріали не завжди вказують на їх територіальну приналежність, а записи не супроводжуються відповідною інформацією про виконавців. Недоліком є й певна недосконалість передачі україномовних фольклорних текстів польською транскрипцією й порушення автентизму прозової творчості внаслідок її перекладу чи викладу польською мовою.

У міжвоєнний період, зокрема, у другій серії томів «Ludu», щораз рідше з'являлися публікації, що містили матеріали з українського фольклору. Крім того, тематика часопису стає суто етнографічною, вона розширюється й охоплює народні знання, медицину, релігійні вірування, народне звичаєве право, хореографію тощо.

У цей час з'являються монографічні праці, в яких описується побут селян і, як ілюстративний матеріал, залучаються зразки окремих чи прозових, чи піснених жанрів фольклору. Такого характеру є робота Р. Гарасимчука та В. Табора «Etnografia połonin Huculskich», опублікована у ХХХV томі «Ludu»²³. До зібраного ними багатого етнографічного матеріалу додано кілька зразків фольклорних творів, серед яких – казка, дві співанки-хроніки, прислів'я, приказки й загадки. За спостереженнями дослідників, народні оповідання займають поважне місце в народній культурі гуцулів, але особливої уваги заслуговують пісенні твори, в яких представлено різнобічне життя пастухів на полонинах²⁴.

1934 року в першому томі серійного видання «Prace Etnograficzne» Народознавчого товариства побачила світ праця С. Удзели «Ziemia łemkowska przed półwieczem»²⁵. Збірник постав як результат збирацької діяльності та етнографічних спостережень автора над побутом лемків, коли він у 1888–1893 роках працював шкільним інспектором у Грибовському й Горлицькому повітах. Здійснюючи монографічний опис різних ділянок народного побуту лемків, зокрема будівництва, традиційного одягу, харчування, промислів, дослідник подає загальні відомості про звичаєво-обрядову культуру українців, словничок діалектних слів й записи усної народної творчості: колядки, зразки весільних текстів, ліричні пісні, балади, а також оповідання, легенди, перекази, загадки, анекдоти, записані в селах Чорне, Криве, Богуша. Однак подані зразки народної прози не завжди відзначалися точністю запису, були переказані або подані літературною мовою, оскільки, на думку С. Удзели, мали слугувати лише доказом впливу польської мови на лемківську говірку.

Наступного, 1935 року, в рамках тієї ж серії Товариства «Prace etnograficzne» (№ 2) виходить монографія польського етнографа Я. Фальковського у співавторстві з В. Пашницьким, «Na pograniczu łemkowsko-bojkowskim», в якій дано характеристику різних ділянок матеріальної та духовної культури українських етнографічних груп²⁶. З метою визначення бойківсько-гуцульського етнокультурного ареалу Я. Фальковський докладно обстежує територію на захід від долини Пруту, вивчаючи населення в долинах Надвірнянської і Солотвинської Бистриць та Ломниці. Результати проведеної роботи він публікує в праці «Zachodnie pogranicze Huculszczyzny»²⁷.

В окремому підрозділі «Oprysznicstwo (zbójnictwo)» Я. Фальковський звертає увагу на збереження у фольклорній традиції гуцулів численних творів опришківської тематики, вказуючи на популярність серед місцевого населення легенд, переказів та пісень про опришків, їхнього ватажка та народних месників. Як зразок, дослідник наводить співанку-хроніку, записану у Ворохті. З цієї ж місцевості ним записано прислів'я та приказки, загадку та казку. Робота містить короткі відомості про свята церковного календаря і звичаї, пов'язані з ними. З родинно-обрядового комплексу дослідник зупиняється на весільній драмі, перераховуючи найголовніші обрядові ритуали, звертає увагу на виконання ладканок, поширеність коломийок, наводить кілька текстів весільних пісень, голосіння.

Подібною до попередньої за викладом матеріалу є праця Я. Фальковського «Równoschodnie pogranicze Huculszczyzny» серійного видання Товариства²⁸. Автор подає твори топонімічного характеру, частину з яких складають перекази, в них знаходимо відгуки історичних подій різних часів. Я. Фальковським зафіксовано чумацьку пісню із с. Шешори, матеріал з української демонології, казки та гумористичні оповідання з с. Ослав Білий з дотриманням мовностилістичних особливостей фольклорних текстів.

Підсумовуючи огляд опублікованих праць польських вчених та збирачів-аматорів, можемо констатувати, що на початку ХХ ст. створюються сприятливі умови для активізації досліджень української народно-поетичної творчості завдяки заснуванню у Львові Народознавчого товариства, яке сьогодні є однією з найстаріших наукових інституцій не тільки у Польщі, а й серед європейських країн. Створена стараннями польських та українських учених установа, стає центром дослідницької, збирацької та видавничої роботи на західноукраїнських теренах. Її діяльність розгорталася у двох напрямках – організаційному й дослідницькому – та здійснювалася в таких формах: організація теренових відділів, створення широкої кореспондентської мережі, підготовка програм для збирачів фольклору, створення наукової бібліотеки, архіву, опрацювання зібраних зразків народної творчості та публікація їх у друкованому органі «Lud».

Особливий інтерес серед численних народознавчих публікацій, вміщених на сторінках видання, становлять українознавчі розвідки. У першій серії часопису друкувалися численні та різні за обсягом фольклорні нариси й матеріали, які сприяли розширенню відомостей про культуру та побут українського етносу. Оскільки переважна більшість збирачів були аматорами, то лише незначна частина з них дотримувалася чітко визначених теоретичних і методичних принципів запису фольклорних творів.

Водночас видання Товариства відіграли важливу роль у розгортанні науково-дослідницької роботи, сприяли розробці актуальних проблем фольклористики й етнографії, вивченню фольклорних взаємовпливів, а часопис «Lud», привернувши до себе увагу широкого кола фахівців, здобув визнання в європейській науці та залишається сьогодні одним з провідних джерел польського народознавства.

Примітки

- ¹ Słowo wstępne // Lud. – 1895. – T. I. – S. 1.
- ² Lud. – 1895. – T. I. – S. 64.
- ³ Słowo wstępne // Lud. – T. I. – S. 2.
- ⁴ Franko I. Najnowsze prądy w ludoznawstwie / I. Franko // Lud. – 1895. – T. I. – S. 4–16.
- ⁵ Kronika Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (1895–1995). – Wrocław, 1997. – S. 21.
- ⁶ Ibidem. – S. 30.
- ⁷ Dobrowolski A. Lud hrubieszowski / A. Dobrowolski // Lud. – 1895. – T. I. – S. 112–162, 251–256.
- ⁸ Schnajder J. Z kraju Huculów / J. Schnajder // Lud. – 1899. – T. V. – S. 57–62, 147–154, 207–220, 336–345; 1990. – T. VI. – S. 157–160, 257–265, 351–361; 1901. – T. VII. – S. 65–73, 169–175, 259–272.
- ⁹ Ibidem. – 1901. – T. VII. – S. 272.
- ¹⁰ Schnajder J. Lud Peczeniżyński / J. Schnajder // Lud. – 1906. – T. XII. – S. 277–308; 1907. – T. XIII. – S. 21–31, 98–113, 202–215.
- ¹¹ Schnajder J. Garść podań zebranych w powiecie dolińskim i kałuskim / J. Schnajder // Lud. – T. XIII. – S. 233–243.
- ¹² Schnajder J. Z życia górali nadłomnickich / J. Schnajder // Lud. – 1911. – T. XVII. – S. 138–161; T. XVIII. – 1912. – S. 141–217.
- ¹³ Kryczyński B. Spiewy hańkowe z Podhorzec (Powiat złoczowski) / B. Kryczyński // Lud. – 1900. – T. VI. – S. 161–171.
- ¹⁴ Наукова хроніка // ЗНТШ. – 1902. – T. XLXI. – Кн. II. – С. 18.
- ¹⁵ Kryczyński B. Szopka w Podhorcach (Powiat złoczowski) / B. Kryczyński // Lud. – 1899. – T. V. – S. 154–164.
- ¹⁶ Gustawicz B. Kilka szczegółów ludoznawczych z powiatu bobreckiego / B. Gustawicz // Lud. – 1902. – T. VIII. – S. 265–274, 368–392.
- ¹⁷ Siewiński A. Bajki, legendy i opowiadania ludowe zebrane w powiecie sokalskim / A. Siewiński // Lud. – 1903. – T. IX. – S. 68–85; Siewiński A. Opowiadania ludu w powiecie sokalskim i buczackim / A. Siewiński // Lud. – 1906. – T. XII. – S. 250–263.
- ¹⁸ Ibidem. – S. 261.
- ¹⁹ Siewiński A. Opis wesela w Liskach / A. Siewiński // Lud. – 1904. – T. X. – S. 265–274, 368–392.
- ²⁰ Наукова хроніка // ЗНТШ. – 1906. – T. LXIX. – Кн. I. – С. 206–207.
- ²¹ Grochowska A. Podania, zwyczaje i wierzenia we wsi Trościańcu w pow. Śniatyńskim / A. Grochowska. – 1903. – T. IX. – S. 381–390.
- ²² Piotrowicz S. Znachorka i wrożka Jewdokia Bojczuk. Materiały folklorystyczne ze wsi Bortnik na Pokuciu / S. Piotrowicz // Lud. – T. XIII. – 1907. – S. 118–127, 216–232.
- ²³ Lud. – 1937. – T. XXXV. – S. 76–161.
- ²⁴ Ibidem. – S. 155.
- ²⁵ Udziela S. Ziemia łemkowska przed półwieczem / S. Udziela. – Lwów, 1934. – S. 7.
- ²⁶ Falkowski J., Pasznyicki B. Na pograniczu łemkowsko-bojkowskim. Zarys etnograficzny / J. Falkowski, B. Pasznyicki. – Lwów, 1935.
- ²⁷ Falkowski J. Zachodnie pogranicze Huculszczyzny / J. Falkowski. – Lwów, 1937.
- ²⁸ Falkowski J. Północno-wschodnie pogranicze Huculszczyzny / J. Falkowski. – Lwów, 1938.